

Оксана Клименко

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка відділу проблем розвитку
національного законодавства
Інституту законодавства Верховної Ради України
(Київ, Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6509-902X>
Oksana_home@ukr.net

УДК 347.961

КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ НОТАРІАТУ УКРАЇНИ

Анотація. Динамічний характер оновлення національного законодавства України, яка тривалий час перебуває у стані турбулентності проведення реформ, вимагає комплексного аналізу, зокрема з погляду концептуалізації законодавчої моделі інституту нотаріату відповідно до його правової природи, функцій і завдань. Це питання набуває актуалізації у світлі останніх конституційних змін, пов'язаних із реформуванням системи правосуддя та суміжних правових інститутів, до яких віднесено і нотаріат, оскільки аналіз програмних документів не дає чіткого уявлення про роль, місце та перспективи розвитку нотаріату в цій системі.

Метою статті є висвітлення загальних підходів до обґрунтування концепції розвитку нотаріату України з погляду візії здійснюваних правових реформ у державі та в контексті формування на вітчизняній науковій ниві теорії про нотаріат доктринального рівня.

Аналізується законодавче забезпечення інституту нотаріату України, зокрема в контексті прийнятих на державному рівні концепцій і програмних документів щодо судово-правової реформи в Україні. Водночас висвітлюється процес розвитку науки (теорії) про нотаріат, що за фундаментальністю наукових досліджень, теоретичною концептуалізацією та систематизацією знань набуває ознак галузевої диференціації в системі права, при цьому виконуючи прогностичну функцію щодо визначення тенденцій та обґрунтування практично виважених підходів розвитку інституту нотаріату та законодавства у цій сфері.

Подальший розвиток українського нотаріату потребує концептуалізації його законодавчого забезпечення. Обґрунтовується доцільність розроблення проекту нотаріального кодексу за принципом комплексної галузевої предметної кодифікації, у межах якої концептуального вирішення мають отримати, зокрема, такі основні питання: установче визначення цілей, завдань і функцій нотаріату як конституційно-правового інституту (суміжного з цілями правосуддя); інституалізація українського нотаріату за принципами системи латинського нотаріату (децентралізація владних повноважень у сфері нотаріату; розширення функцій професійного самоврядування; трансформація державного сектора нотаріату з метою впровадження моделі єдиного нотаріату; визначення системи нотаріальних органів); вибір законодавчої моделі нотаріального процесу (з урахуванням його структури та рівня процедурного забезпечення охорони прав відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України);

впровадження моделі “нотаріального сервісу” (зокрема, з міркувань диференціації послуг для впровадження механізмів забезпечення державою доступу соціально вразливих категорій громадян до нотаріальної охорони в умовах єдиного нотаріату); перспективи впровадження моделі “електронного нотаріату” (у контексті загальнодержавної програми діджиталізації (цифровізації) України та національної стратегії кібербезпеки). Увага акцентується на важливості кваліфікованого наукового забезпечення законотворчого процесу з розроблення проєкту кодексу.

Ключові слова: нотаріат; нотаріальна діяльність; нотаріальний процес; інститут нотаріату; нотаріальний кодекс; охорона прав і законних інтересів.

Головна суспільно-правова місія сучасного нотаріату України полягає у забезпеченні та зміцненні правопорядку в сфері цивільного обороту на засадах взаємодії професійних демократичних інститутів правової держави та громадянського суспільства, посилення правових інструментів саморегулювання цивільних відносин, правової визначеності у питаннях охорони та гарантій захисту цивільних прав і законних інтересів, а також підвищення загальної правової культури в країні.

Динамічний характер оновлення національного законодавства України, яка тривалий час перебуває у стані турбулентності проведення реформ, вимагає комплексного аналізу, зокрема з погляду концептуалізації законодавчої моделі інституту нотаріату відповідно до його правової природи, функцій і завдань. Це питання набуває актуалізації у світлі останніх конституційних змін, пов'язаних із реформуванням системи правосуддя та суміжних правових інститутів, до яких віднесено і нотаріат. Адже аналіз програмних, законодавчих, законопроектних, а також супровідних до них документів не дає чіткого уявлення про роль, місце та перспективи розвитку нотаріату в цій системі.

Серед останніх наукових здобутків, що присвячені українському нотаріату, питанням його реформування приділено увагу в працях В. Баранкової, М. Дякович, Л. Єфіменка, В. Комарова, С. Фурси, Є. Фурси, В. Черниша, К. Чижмарь та ін. Водночас концепція його розвитку у проєкції зіставлення процесу новелізації законодавства та теоретичних основ інституалізації нотаріату і нотаріального процесу потребує широкої фахової дискусії.

Метою дослідження є висвітлення загальних підходів до обґрунтування концепції розвитку нотаріату України з погляду візій здійснюваних правових реформ у державі та в контексті формування на вітчизняній науковій ниві теорії про нотаріат доктринального рівня.

Першочергове завдання, яке зі здобуттям Україною незалежності необхідно було вирішити, полягало у розбудові державних і правових інститутів, що відповідали б демократичному устрою держави. Адже діяльність системи радянського нотаріату була спрямована переважно

на захист інтересів держави, а потім – громадян¹. У сукупності завдань, що поклалися на український нотаріат, його розвиток був пов'язаний із судовою системою. Вперше це знайшло відображення у Концепції судово-правової реформи в Україні (далі – Концепція)², яка передбачала прийняття Закону про нотаріат України. На її виконання Верховна Рада України 2 вересня 1993 р. ухвалила Закон України “Про нотаріат” (далі – Закон про нотаріат), який набув чинності 1 січня 1994 р.³, а прийнятою у 1996 р. Конституцією України інститут нотаріату віднесено до органів судово-правового блоку, організація та діяльність яких визначаються виключно законами України (п. 14 ч. 1 ст. 92)⁴. Таким чином було конституйовано місце нотаріату в системі правоохоронних органів.

З часу прийняття Закону про нотаріат до нього понад 50 разів вносилися зміни і доповнення. Нині це один із небагатьох законів, прийнятих ще на початку становлення незалежної української державності, що не зазнав ухвалення у новій редакції в цілому. Безпосередньо на вдосконалення українського нотаріату було спрямовано шість законів (зокрема й прийнятий у зв'язку з ратифікацією Конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів). Однак жоден із них не вирішував питань концепції розвитку нотаріату як інституту у процесі системних державних і суспільних трансформацій.

Значна частина внесених змін до нього була зумовлена прийняттям інших спеціальних законів – таких 17, при цьому два з них згодом втратили чинність із підстав визнання їх Конституційним Судом України (далі – КСУ) такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними)⁵. Із-поміж інших – низка, пов'язаних із проведенням комплексних реформ у різних сферах державного управління, зокрема: удосконаленням законодавчого регулювання системи єдиних державних реєстрів; децентралізацією державної влади та адміністративною реформою; посиленням заходів із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів; реалізацією державної антикорупційної політики тощо.

Як наслідок, *за останнє десятиріччя на нотаріат було покладено низку додаткових функцій, здебільшого не властивих природі нотаріальної діяльності.*

¹ Ю Бисага, ‘Історико-правові аспекти виникнення сучасного нотаріату України’ [2015] 1 (30) Науковий вісник Ужгородського національного університету: Право 17–20.

² Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: постанова Верховна Рада України від 28 квітня 1992 р. № 2296-ХІІ <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12>> (дата звернення: 01.09.2020).

³ Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. № 3425-ХІІ <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>> (дата звернення: 01.09.2020).

⁴ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 01.09.2020).

⁵ Про засади державної мовної політики: Закон України від 3 липня 2012 р. № 5029-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>> (дата звернення: 01.09.2020); Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>> (дата звернення: 01.09.2020).

Так, із метою спрощення процедури державної реєстрації земельних ділянок і речових прав на нерухоме майно у 2012 р. на нотаріуса як спеціального суб'єкта покладено функції державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”⁶. Потому, протягом 2014–2016 рр., під час реформування системи державної реєстрації земельних ділянок і речових прав на нерухоме майно до Закону про нотаріат неодноразово вносилися зміни. Зокрема, з прийняттям у 2015 р. нової редакції Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” на нотаріуса покладено функції державного реєстратора незалежно від вчинюваності ним нотаріальних дій щодо об'єкта реєстрації. Цю реформу, за оцінками деяких фахівців, визначають однією з найбільш успішних⁷.

Подальшого законодавчого уточнення статус нотаріуса як державного реєстратора прав на нерухоме майно отримав у зв'язку з внесенням змін до Закону про нотаріат так званими “антирейдерськими”⁸ законами (від 6 жовтня 2016 р. № 1666-VIII; від 5 грудня 2019 р. № 340-IX), за якими, крім іншого, створено систему запобіжників протидії рейдерству (зокрема і в аграрній сфері) на рівні реєстраційних дій, посилено механізми контролю та відповідальність державних реєстраторів за порушення вимог законодавства при вчиненні реєстраційних дій, уточнено підстави, за яких може бути анульовано свідоцтво про право на заняття нотаріальною діяльністю. Таким чином, під час реформи системи державної реєстрації земельних ділянок і речових прав на нерухоме майно нотаріат органічно інтегровано до її структури з покладанням на нього низки реєстраційних і контрольних функцій.

З 2010 р. на підставі першого ухваленого Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму”⁹ на нотаріусів було покладено здійснення фінансового моніторингу та віднесено їх до спеціально

⁶ Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>> (дата звернення: 01.09.2020).

⁷ ‘Міністерство юстиції успішно завершило реформу в сфері реєстрації бізнесу та нерухомості, – Наталія Севостьянова’ (*Міністерство юстиції України*, 05.05.2016) <<https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustitsii-uspishno-zavershilo-reformu-v-sferi-reestratsii-biznesu-ta-neruhomosti---nataliya-sevostyanova-22661>> (дата звернення: 01.09.2020); К Чижмарь, ‘Назрів час оновити й доповнити стратегічні шляхи розвитку сучасного українського нотаріату’ (*Юридична Газета*, 04.09.2014) <<https://yur-gazeta.com/interview/nazriv-chas-onoviti-y-dopovniti-strategichni-shlyahi-rozvitku-suchasnogo-ukrayinskogo-notariatu.html>> (дата звернення: 01.09.2020).

⁸ ‘Прийнято антирейдерський Закон’ (2016) 10 Вісник МСФЗ <https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001032> (дата звернення: 01.09.2020); М Бойко, ‘Нові запобіжники в протидії рейдерству в розумінні антирейдерського Закону’ (*ЛІГА:ЗАКОН*, 27.01.2020) <https://biz.ligazakon.net/ua/analitics/192651_nov-zapobzhniki-v-protid-reyderstvu-v-rozumnn-antireyderskogo-zakonu> (дата звернення: 01.09.2020).

⁹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: в редакції Закону України від 18 травня 2010 р. № 2258-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249-15#Text>> (дата звернення: 01.09.2020).

визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу. Цю практику було продовжено прийнятим на заміну законів України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення"¹⁰ і "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення"¹¹, притому, що, за позицією профільного міністерства, така функція визнавалася невластивою самій діяльності нотаріусів¹².

Важливі організаційно-структурні зміни для нотаріату відбулися з ухваленням Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо деяких питань спадкування"¹³. Відповідно до нього органам місцевого самоврядування у сільських населених пунктах надано повноваження з оформлення спадщини, що було зумовлено існуючими складнощами оформлення права на спадщину для мешканців населених пунктів за відсутності нотаріусів у місцях їхнього проживання. І хоча цей нормативно-правовий акт спрямований на вирішення важливих суспільних проблем, він порушив чимало проблемних питань для самого нотаріату та широку фахову дискусію про стан нотаріату та його законодавче забезпечення¹⁴.

Наведене засвідчує, з одного боку, важливість нотаріальної діяльності, що завдяки різним її елементам включена або слугує необхідною складовою (прямо або опосередковано) багатьох юридичних дій та механізмів у різних сферах правового регулювання і практики, зокрема й для вирішення важливих питань суспільного значення та державного управління. З другого боку, а саме з огляду на високу динаміку оновлення українського законодавства та тривалість реформ, що охопили практич-

¹⁰ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (н 5).

¹¹ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 р. № 361-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n831>> (дата звернення: 01.09.2020).

¹² Нотаріуси як спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу: роз'яснення Міністерства юстиції України від 26 вересня 2012 р. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033323-12>> (дата звернення: 01.09.2020).

¹³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо деяких питань спадкування: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1709-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1709-18#Text>> (дата звернення: 01.09.2020).

¹⁴ В Добролюбова та Г Добролюбова, "Чи гарантує Закон № 1709 спрощення процедури оформлення спадщини у сільській місцевості: Погляд районного нотаря" (*Юридичний радник*, Серпень 2015) <<http://yurradnik.com.ua/stati/chi-garantuye-zakon-1709-sproshhennya-protseduri-oformlennya-spadshhini-u-silskiy-mistsevosti-z-1-sichnya-2016-roku-poglyad-rayonnogo-notarya>> (дата звернення: 01.09.2020); В Борсай "Спадкування майна в сільських населених пунктах" (*Юридический блог компании Jurimex*, 15.01.2015) <<http://jurblog.com.ua/2015/01/spadkuvannya-mayna-v-silskih-naselenih-punktah>> (дата звернення: 01.09.2020); "Участь НПУ 19 листопада 2015 року у проведенні круглого столу Комітету Верховної Ради України" (*Нотаріальна палата України*, 23.11.2015) <<http://npu.in.ua/novini/uchast-npu-19-listopada-2015-roku-u-provedenni-kruglogo-stolu-komitetu-verkhovnoji-radi-ukrajini#>> (дата звернення: 01.09.2020).

но всі сфери суспільного життя в Україні, очевидно, що внесення змін до Закону про нотаріат відбувається безсистемно, здебільшого – схематично до вимог юридичної техніки щодо приведення актів чинного законодавства у відповідність до прийнятих нових законів. Тож *необхідність концептуального перегляду й оновлення законодавства з питань нотаріату відповідно до його галузевих цілей і завдань є об'єктивною та назрілою.*

Слід зазначити, що на державному рівні певні спроби сформувавши комплексний підхід до реформування інституту нотаріату з урахуванням його основних функцій неодноразово робилися, зокрема в межах проведення судової реформи. Так, Концепцією удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів¹⁵ нотаріат віднесено до суміжних інститутів (п. 5 розділу X) та зазначено, що суттєвого розвантаження судової системи можна досягти, посиливши потенціал нотаріату. При цьому йдеться про інституційні та процедурні питання організації його діяльності.

У 2010 р., взявши за мету сприяння становленню цілісного підходу до визначення функцій нотаріату й оптимізації структури нотаріальних органів, Міністерство юстиції України затвердило Концепцію реформування органів нотаріату в Україні (далі – Концепція)¹⁶, реалізацію якої було розраховано на 5 років. Її завдання полягало у поступовому і системному реформуванні українського нотаріату інституту позасудового захисту цивільних прав фізичних та юридичних осіб. Вперше було системно окреслено інституційно-організаційні проблеми нотаріату, законодавчі пріоритети щодо визначення його цілей і завдань, правового та соціального статусу нотаріуса, морально-етичних і професійних правил поведінки, оплати праці, доступу до професії, підвищення кваліфікації, принципів та інституційно-організаційних форм професійної самоврядності, а також необхідність вдосконалення нормативно-правової основи нотаріальної діяльності тощо. Концепція передбачала підготовку проекту Закону України “Про нотаріат та організацію нотаріальної діяльності в Україні”. Слід відзначити правильність ідей поєднання в одному законодавчому акті інституційних і процесуальних аспектів організації нотаріальної діяльності, а також галузевої диференціації нотаріального процесу через внесення відповідних змін до класифікатора галузей права. Перспективні проєкції були втілені також у розвитку професійної самоврядної організації нотаріусів.

¹⁵ Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006>> (дата звернення: 01.09.2020).

¹⁶ Про затвердження Концепції реформування органів нотаріату в Україні: наказ Міністерство юстиції України від 24 грудня 2010 р. № 3290/5 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3290323-10>> (дата звернення: 01.09.2020).

У світлі положень Концепції низки важливих оновлень інститут нотаріату зазнав з ухваленням Верховною Радою України 6 вересня 2012 р. змін до Закону про нотаріат¹⁷, якими було уточнено, зокрема: питання державного регулювання нотаріальної діяльності, доступу до професії, статусу помічника нотаріуса, а також запроваджено правила професійної етики, визначено правові основи професійного самоврядування нотаріусів і статус Нотаріальної палати України (далі – НПУ). Ці зміни стали доленосними для українського нотаріату, оскільки завдяки їм було виконано вимоги щодо набуття Україною членства в Міжнародному союзі нотаріату (далі – МСЛН). Оцінені як досягнення у реформуванні нотаріальної системи України, 9 жовтня 2013 р. Асамблеєю нотаріатів – членів МСЛН було ухвалено рішення про прийняття України до лав МСЛН¹⁸. Водночас, констатуючи значні здобутки у розбудові нотаріату, фахівці також відзначають нагальну необхідність проведення реформи чинного законодавства про нотаріат з метою його вдосконалення, усунення дублювань, зменшення кількості підзаконних нормативно-правових актів тощо¹⁹.

Утім, подальші перспективи розвитку нотаріату на рівні державних програмних рішень залишаються невизначеними.

Відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (в якій нині нотаріат не згадується) прийнято Закон України “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)”²⁰. Згідно з ним п. 14 ч. 1 ст. 92 Основного Закону викладено у новій редакції з розширенням переліку органів судово-правового блоку, до якого включено нотаріат. З огляду на це актуалізується питання концептуалізації законодавчої моделі нотаріату з визначенням його конституційно-правового статусу, завдань, функцій, принципів організації, інституційної структури та специфіки нотаріальної діяльності.

Незважаючи на те що інститут нотаріату України потребує комплексного підходу стосовно вибору моделі його законодавчого регулювання, слід звернути увагу на те, що підґрунтя концепції його розвитку в Україні забезпечує потужний пласт теоретичних основ, що увійшли до системи вітчизняного права як наука про нотаріат. Доктринальні наукові дослідження, що стали результатом багаторічної кропіткої праці плеяди віт-

¹⁷ Про внесення змін до Закону України “Про нотаріат” щодо державного регулювання нотаріальної діяльності: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5208-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5208-17#Text>> (дата звернення: 01.09.2020).

¹⁸ ‘НПУ в МСЛН’ (Нотаріальна палата України, 01.10.2016) <http://npu.in.ua/pro-npu/npu_v_msln#> (дата звернення: 01.09.2020); ‘Україна стала повноправним членом Міжнародного Союзу Нотаріату’ (Правовий тиждень, 15.10.2013) <<http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123179>> (дата звернення: 01.09.2020).

¹⁹ Чижмарь (н 7).

²⁰ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>> (дата звернення: 01.09.2020).

чизняних учених, є фундаментом не лише для виокремлення галузі нотаріального процесу в системі юридичних наук, а й законодавчої моделі інституалізації нотаріату в системі правоохоронних органів держави як інституту безспірної цивільної юрисдикції, що втілює цінності демократизму, верховенства права та соціальної спрямованості у сфері правовідносин цивільного обороту.

Сьогодні можна констатувати, що наука (теорія) про нотаріат в Україні перебуває у постійному розвитку вже протягом 20 років. Вихідним її концептом є положення про первісність нотаріальної функції щодо інституційно-організаційної форми нотаріату, що покладено в основу обґрунтування теоретичної моделі нотаріального процесу. Вперше ця ідея висловлена у 1999 р. знаними українськими вченими С. Фурсою та Є. Фурсою²¹. У подальшому вона отримала систематизацію у серії ґрунтовних авторських досліджень теорії нотаріального процесу²². Як зазначають самі науковці, принцип верховенства права надає можливість і зобов'язує вчених переосмислити чинне законодавство про нотаріат і нотаріальну практику з метою вдосконалення процедури охорони та захисту прав громадян, юридичних осіб і держави в нотаріальному процесі²³.

Орієнтуючись на загальні правові цінності, на основі вивчення міжнародної доктрини нотаріату В. Комаров і В. Баранкова звертають увагу на специфіку нотаріальної функції, з якою пов'язують прояв владної компетенції, що покладається державою на нотаріальні органи²⁴, та відзначають особливості національної моделі нотаріату²⁵.

Л. Радзівська та С. Пасічник розглядають нотаріат у єдності суб'єктивної (системи нотаріальних органів) та об'єктивної (повноваження нотаріальних органів і посадових осіб) сторін діяльності нотаріату²⁶, що з наукової точки зору дає вихідні орієнтири до його правової моделі.

Нині вітчизняна наука про нотаріат виробила загальні підходи до розуміння сутності українського нотаріату як правового інституту, його завдань, функцій, принципів, змісту та специфіки організації діяльності, що втілюють основні концепти його національної моделі.

Український нотаріат є особливим правовим інститутом держави, який покликаний сприяти громадянам, підприємствам, установам та організаціям у реалізації їхніх прав і захисті законних інтересів на засадах публічного професійного правозастосування у форматі довірчих правовідносин. Це здійснюється за допомогою посвідчення нотаріусом –

²¹ С. Фурса та Є. Фурса, *Нотаріат в Україні: загальна частина* (Вентурі 1999) 207.

²² С. Фурса, *Нотаріальний процес: теоретичні основи* (Істина 2002) 320; С. Фурса (ред.), *Теорія нотаріального процесу* (Алерта 2012) 920.

²³ С. Фурса та Є. Фурса, *Нотаріат в Україні: теорія і практика* (АСК 2001) 3.

²⁴ В. Комаров та В. Баранкова, *Нотариат и нотариальный процесс* (Консум 1999) 37.

²⁵ В. Комаров та В. Баранкова, *Нотариат в Україні* (Право 2011) 240.

²⁶ Л. Радзівська та С. Пасічник, *Нотариат в Україні* (2-ге вид, Юрінком Інтер 2000) 6.

особою, уповноваженою державою, прав фізичних осіб та юридичних осіб, а також фактів, що мають юридичне значення, вчинення інших нотаріальних дій, передбачених законом, з метою надання їм юридичної вірогідності. У такому контексті мета діяльності нотаріуса закріплена у ключових положеннях Закону про нотаріат (статті 1, 3), відповідно, вона є критерієм, що визначає правову сутність і функціональне призначення цього правового інституту. Утім, у законодавстві поняття “юридична вірогідність” не отримало визначення, що зумовлює врахування його загального лексичного змісту.

Термін “вірогідний”, що утворений зі словосполучки “гідний віри”, вживають у значенні “цілком правильний, правильний, достеменний”. Тож комбінацію “юридична вірогідність” слід розуміти у значенні “юридична точність, незаперечність, достовірність”. Саме такі юридичні властивості характерні для нотаріальної діяльності та визначають її правову сутність, яка полягає у тому, що нотаріус уповноважений державою вчинити нотаріальні дії, передбачені законом, задля того, щоб забезпечити та гарантувати юридичну незаперечність, достовірність цивільних прав, а також фактів, що мають юридичне значення.

Така інтерпретація, на нашу думку, дає можливість найбільш ґрунтовно і комплексно оцінити правове значення та соціальну роль інституту нотаріату з погляду конституційно визначених ціннісних орієнтирів України як демократичної, соціальної та правової держави (ст. 1 Конституції України).

У сучасних умовах розвитку цивільного обороту та розбудови громадянського суспільства інститут нотаріату концентрує надзвичайно потужний потенціал щодо забезпечення належного правопорядку на засадах *активізації саморегульованих цивільно-правових механізмів* і підвищення загальної правової культури (свідомості) громадян. Адже, з одного боку, *довірчий* (приватноправовий) характер відносин нотаріуса з клієнтами дає можливість вибору найбільш оптимальної правової моделі врегулювання цивільних правовідносин і забезпечення реалізації їхніх прав та законних інтересів. При цьому нотаріус не лише надає професійну юридичну консультацію, а й індивідуалізує особливості конкретних цивільних відносин у процедурі нотаріального провадження, чим забезпечує гарантії юридичної достовірності юридично значущих дій і фактів. Наявність індивідуалізуючих ознак нотаріальної діяльності С. Фурса пояснює предметом і методом правового регулювання відносин, що виникають під час вчинення нотаріальних дій між суб'єктами нотаріального процесу, зокрема нотаріусом, іншими уповноваженими на вчинення нотаріальних дій особами й особами, які звертаються до них за вчиненням таких дій²⁷. З другого боку, нотаріус, здійснюючи професійну діяль-

²⁷ Фурса 2012 (н 22) 110.

ність, є особою, уповноваженою державою сприяти громадянам та юридичним особам у здійсненні їхніх прав та захисті законних інтересів (ч. 1 ст. 3, абзац 3 ст. 5 Закону про нотаріат)²⁸, що вказує на публічний характер інституту нотаріату, *правоохоронний* та *офіційний* зміст нотаріальної діяльності. Як зазначає Р. Майданик, нотаріат в Україні має дуалістичну природу, оскільки функціонує між публічними та приватними інтересами, є своєрідною ланкою між державою і громадянським суспільством²⁹.

У контексті конституційного припису, за яким утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3 Основного Закону)³⁰, повноваження нотаріуса як уповноваженої державою фізичної особи набувають ознак *делегованих*. Водночас твердження про те, що делеговані державою повноваження нотаріуса мають владний характер³¹, вважаємо спірними. Адже публічно здійснюючи делеговані державою повноваження, нотаріус не набуває статусу посадової особи в ієрархічній системі державних органів. Такої позиції дотримуються й інші вчені³². Диференційовано законодавець ставиться і до відповідальності нотаріуса. Так, відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону про нотаріат 'шкода, заподіяна особі внаслідок незаконних дій або недбалості приватного нотаріуса, відшкодовується в повному розмірі'³³.

Специфіка нотаріальної діяльності полягає в її *юрисдикційному* характері, тобто нормативно визначеній процедурі здійснення нотаріусом своїх повноважень на професійній основі. Цим обумовлений відповідний правовий статус нотаріальних документів (слухним є обґрунтування подвійної презумпції – законності та достовірності – нотаріального акта³⁴), надання їм виконавчої сили та правової визначеності відповідним юридичним фактам. Дотримання нотаріальної процесуальної форми є умовою законності вчинення нотаріальної дій. Процесуальна форма конститує правозастосовну діяльність як особливу форму застосування права, як юридичний процес і містить систему правових гарантій, що забезпечують правильний розгляд юридичної справи³⁵.

Держава наділила нотаріуса певними процесуальними повноваженнями, серед яких: посвідчення безспірного права, безперечних фактів, здійснення охоронних заходів тощо. У цьому проявляється специфіка

²⁸ Про нотаріат (н 3).

²⁹ Р Майданик, 'Нотаріат в Україні: правова природа, місце в системі права' (2010) 9 Юридична Україна 65–70.

³⁰ Конституція України (н 4).

³¹ М Дякович, *Нотаріальне право України* (Алерта 2009) 17.

³² С Фурса (ред), *Нотаріат України, кн 1: Організація нотаріату* (Алерта 2015) 53.

³³ Про нотаріат (н 3).

³⁴ Л Єфіменко, 'Теоретико-методологічні засади нотаріату України' [2014] 9 (155) Бюлетень Міністерства юстиції України 34.

³⁵ І Череватенко, *Нотаріальне провадження щодо посвідчення безспірних прав* (Право 2017) 10.

нотаріальної функції. Нині науковці висловлюють бачення про необхідність глобалізації саме нотаріальної функції³⁶.

Тож в інституційній системі держави нотаріат належить до правоохоронних органів, що забезпечує державні гарантії дотримання прав і законних інтересів осіб, додержання режиму законності у сфері цивільного обороту. У зв'язку з цим визначають його *превентивну* функцію щодо запобігання виникненню цивільно-правових спорів (конфліктів), адже особливий процесуальний характер нотаріальної діяльності на засадах доказовості відповідних юридичних фактів забезпечує попередження порушень у сфері цивільних відносин.

З огляду на це в юридичних колах висловлюють позиції, за якими нотаріат характеризують як орган превентивного правосуддя (Р. Кніпер³⁷, М. Долинська³⁸, О. Нелін³⁹). Не применшуючи значення превентивної функції нотаріату, водночас слід звернути увагу на дискусійність визначень у частині співвіднесення нотаріату з завданнями правосуддя⁴⁰. Наприклад, О. Борисова зазначає, що діяльність нотаріату не є ані правосуддям загалом, ані “превентивним” або попереджувальним правосуддям зокрема⁴¹. Така позиція заслуговує підтримки, адже нотаріат, на відміну від органів правосуддя, не є органом влади, оскільки не наділений дискреційними повноваженнями, і не вирішує правових спорів (конфліктів). Його правозахисна функція полягає у гарантуванні охорони та захисту безспірних прав на підставі відповідних нотаріальних актів, офіційність яких забезпечує їхню юридичну силу. Погоджуємося з тим, що сутність нотаріальної діяльності полягає у наданні офіційної сили правам, фактам і документам, тобто у підтвердженні їхньої безспірності, чим попереджається можливе порушення прав у подальшому. Забезпечуючи стабільність і сталість правочинів, нотаріат являє собою основний елемент для гарантій юридичного порядку та зменшення кількості судових спорів⁴².

Відповідно до ст. 18 Цивільного кодексу України ‘нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на торго-

³⁶ Фурса (н 22) 53.

³⁷ Рольф Кніпер, ‘Нотаріат корисний державі та громадянам’ в *Принципи латинської нотаріальної системи та цифрові технології в сучасній нотаріальній системі: Міжнародна конференція (Нотаріальна палата України, 20.06.2019)* <<https://npu.org.ua/news/it-v-notariati-conf>> (дата звернення: 01.09.2020).

³⁸ М Долинська, *Нотаріальний процес: підручник* (Львівський державний університет внутрішніх справ 2019) 102, 135.

³⁹ О Нелін, ‘Реалії сучасного нотаріату на шляху до сталого реформування окремого інституту захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб’ [2016] 7 (8) *Юридична Україна* 46–50.

⁴⁰ Фурса (н 22) 22.

⁴¹ Е Борисова, ‘Нотариат и суд: общее и особенное’ в Фурса С (ред), *Нотариат, адвокатура, суд, виконавче провадження: актуальні проблеми: матеріали 2-ї міжнародної науково-практичної конференції* (Київ націонал універ імені Тараса Шевченка 2016) 99.

⁴² В Комаров та В Баранкова, ‘Проблеми латинського нотаріату: український досвід нормоутворення’ [2007] 1 (48) *Вісник Академії правових наук України* 129–41.

вому документі у випадках і в порядку, встановлених законом⁴³, тобто главою 14 Закону про нотаріат. Не порушуючи сутності нотаріальної діяльності, захист цивільних прав нотаріусом здійснюється у разі безспірності відповідних прав і юридичних фактів, що дає підстави характеризувати його як один зі способів несудового захисту цивільних прав⁴⁴. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів, встановлюється Кабінетом Міністрів України⁴⁵. Учені звертають увагу на практичні проблеми збалансування повноважень нотаріусів щодо вчинення виконавчого напису з повноваженнями інших органів, зокрема державних, третейських й арбітражних судів. Раніше виконавчі написи нотаріусів вчинялися лише на нотаріально посвідчених договорах, а не на документах у простій письмовій формі, зокрема, на кредитних договорах, за якими боржниками допущено прострочення платежів за зобов'язаннями. Тому загальна погоня за принципом пропорційності призвела до того, що були вихолощені повноваження суддів, порівняно з повноваженнями нотаріусів, але такий ухил є неприпустимим у правовій державі⁴⁶.

Водночас під час судово-правової реформи чимдалі більше уваги приділяють альтернативним способам розгляду судових справ. Ці питання мають перебувати виключно в межах ч. 2 ст. 124 Конституції України, за якою делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Слушними є позиції вчених, які розглядають нотаріальне провадження з посвідчення низки юридичних фактів як альтернативне окремому судовому провадженню, що дасть змогу спростити порядок вирішення певних правових ситуацій та зменшити у цій частині навантаження на суди загальної юрисдикції⁴⁷.

На увагу заслуговують наукові розробки щодо можливості виконання нотаріусом медіативної функції під час вчинення окремих видів проваджень у межах примирних процедур (медіація), що можуть розглядатись як процедури врегулювання розбіжностей (а не тільки вирішення спорів)⁴⁸.

⁴³ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> (дата звернення: 01.09.2020).

⁴⁴ Єфіменко (н 34) 30–6.

⁴⁵ Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів: постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 1999 р. № 1172 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF>> (дата звернення: 01.09.2020).

⁴⁶ С Фурса та Є Фурса, 'Стратегія реформування цивільного судочинства' в Щербанюк О (ред), *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* (Чернівецький нац ун-т 2019) 175.

⁴⁷ Там само 181.

⁴⁸ М Бондарева, 'Медіативний аспект у нотаріальній діяльності з оформлення спадкових прав' (2019) 1 Підприємництво, господарство і право 4–7.

Поглибленню загальних знань теорії про нотаріат слугують комплексні цивілістичні дослідження, у межах яких питання нотаріальної охорони цивільних прав аналізуються у системному зв'язку з іншими юрисдикційними процесами, що забезпечують охорону та захист таких прав. Концептуально об'єднані предметом вивчення такі наукові розвідки синтезують вагомі теоретичні та практично-орієнтовані здобутки в частині особливостей нотаріальних проваджень, зокрема щодо спадкування (Є. Фурса⁴⁹, Є. Фурса⁵⁰), житлових прав (О. Кармаза⁵¹), особистих немайнових правовідносин (І. Бондар⁵²). Прирощенню знань слугують порівняльно-правові дослідження із вивчення досвіду зарубіжних країн і міжнародно-правових аспектів регулювання нотаріальної діяльності (О. Криштопа⁵³, Л. Козяр-Скок⁵⁴).

Слід зазначити, що висвітлені у цій статті дослідницькі напрями лише панорамно окреслюють широку палітру комплексних наукових пошуків і фундаментальних напрацювань із теорії нотаріату та нотаріального процесу. Тому виправдано, що вагомий науковий масив генерує ідеї до його теоретичного синтезу та обґрунтування на цій основі нотаріальної доктрини України як самостійного правового явища в національній правовій системі та державній правовій політиці⁵⁵. Притому що формалізацію доктринальних підходів теорії нотаріату на рівні стратегічних державних документів вважаємо сумнівною, зі свого боку приєднуємося до вчених, які звертають увагу на проблеми розриву між розвитком науки про нотаріат і законодавчим регулюванням нотаріату. Так, В. Комаров зазначає:

На жаль, процес оновлення законодавчого унормування нотаріату та нотаріальної діяльності наразі суттєво загальмував, зокрема, через відсутність зрозумілих підходів до визначення правового характеру та сутності нотаріальної діяльності та, як наслідок, неможливості ефективного вирішення найбільш складних та актуальних питань нотаріату⁵⁶.

Така ситуація спостерігається протягом тривалого часу. Пропозиції щодо комплексного оновлення законодавства про нотаріат вносилися

⁴⁹ Є Фурса, 'Спадкові правовідносини у нотаріальній та судовій практиці' (автореф дис канд юрид наук, 2004) 20.

⁵⁰ Є Фурса та Л Козяр-Скок, *Окремі питання спадкування з іноземним елементом: консул, нотаріус, суд* (Алерта 2017) 384.

⁵¹ О Кармаза, *Концепції охорони та захисту житлових прав в Україні: матеріальний та процесуальний аспекти* (Миронівська друкарня 2013) 400.

⁵² І Бондар, *Особисті немайнові правовідносини: нотаріат суд, виконавче провадження* (Алерта 2019) 366.

⁵³ О Криштопа, 'Міжнародно-правове регулювання нотаріальної діяльності' (автореф дис канд юрид наук, 2012) 17.

⁵⁴ Фурса, Козяр-Скок (н 50) 384.

⁵⁵ О Нелін та 'Нотаріальна доктрина України: теоретичний синтез' [2017] 1 (102) Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 130–8.

⁵⁶ В Комаров, 'Український нотаріат: перспективи розвитку' (2012) 5 Бюлетень Міністерства юстиції України 153–61.

на розгляд Верховної Ради України декілька разів. У 2003–2004 рр. було подано два альтернативні проекти Закону про нотаріат (реєстраційні № 2338⁵⁷, №2338-1⁵⁸), що не отримали підтримки Парламенту. Саме тоді вперше було висловлено позицію про необхідність розроблення Нотаріального кодексу України⁵⁹, що була сприйнята критично⁶⁰. За-реєстрований у Верховній Раді України у 2008 р. проект Нотаріального процесуального кодексу України (реєстраційний № 3197⁶¹), залишився нерозглянутим. Однак законодавча ідея кодифікації законодавства про нотаріат набула широкої підтримки у наукових і фахових колах, нині ж її розглядають як складову реформи українського нотаріату.

Зокрема, це втілено у запропонованому у 2017 р. НПУ проекті Концепції реформування нотаріату України, що включає також низку важливих кроків у напрямку євроінтеграції та децентралізації за принципом професійного самоврядування⁶². Водночас визначають декілька найважливіших змін, необхідних нотаріату України для якісних і глибинних трансформацій, як-от: Е-нотаріат, єдиний нотаріат, розширення повноважень нотаріусів, законодавчі зміни в сфері державної реєстрації, саморегулювання НПУ⁶³. У НПУ переконані, що всі ці кроки інтегрують нотаріат України в європейські і транснаціональні правові інститути⁶⁴.

Поділяючи погляди щодо перспективності окреслених завдань для розвитку українського нотаріату, слід все ж відзначити необхідність поєднання їх єдиною концептуальною ідеєю галузевої інституціоналізації вітчизняного нотаріату, що має об'єднати як організаційно-правові питання нотаріату як інституту в системі органів держави, так і процесуальні аспекти нотаріальної діяльності. Оскільки законодавство про нотаріат характеризується комплексністю та галузевою предметною диференціацією, підтримуємо позицію щодо доцільності прийняття кодифікованого акта, яким може бути *нотаріальний кодекс*. Беручи ж до уваги складність предмета правового регулювання, важливим є кваліфіковане наукове забезпечення законотворчого процесу з розроблення його проекту.

⁵⁷ Проект Закону про нотаріат від 12 січня 2004 р. № 2338 <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2338&skl=5> (дата звернення: 01.09.2020).

⁵⁸ Проект Закону про нотаріат від 4 липня 2003 р. № 2338-1 <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=15472> (дата звернення: 01.09.2020).

⁵⁹ С. Фурса, 'Развернутый анализ проекта Закона (правовой анализ законопроекта о нотариате : общие концепции законопроекта и предлагаемые изменения)' (*Юридична практика*, 10.06.2003) <<https://pravo.ua/articles/razvernutyj-analiz-proekta-zakona-o-notarialnoj-deyatelnosti>> (дата звернення: 01.09.2020).

⁶⁰ 'Законопроект про нотаріат та його "правовий аналіз"' (*Міністерство юстиції України*) <https://minjust.gov.ua/m/str_58> (дата звернення: 01.09.2020).

⁶¹ Проект Нотаріального процесуального кодексу України від 19 вересня 2008 р. № 3197 <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3197&skl=7> (дата звернення: 01.09.2020).

⁶² 'Нотаріуси запропонували свою Концепцію реформування українського нотаріату' (*Нотаріальна палата України*, 15.06.2017) <http://npu.in.ua/novini/press_reliz_140617#> (дата звернення: 01.09.2020).

⁶³ В. Марченко, '5 найважливіших змін, необхідних нотаріату України' (*ЛІГА ЗАКОН*, 30.08.2019) <https://jurliga.ligazakon.net/experts/252/899_5-nayvazhlivshikh-zmn-neobkhdnikh-notaratu-ukrani> (дата звернення: 01.09.2020).

⁶⁴ Нотаріуси запропонували свою Концепцію реформування українського нотаріату (н 62).

Зокрема, істотне значення має чітке визначення предмета та сфери його правового регулювання (для прикладу, механізми оскарження дій нотаріуса⁶⁵ до нього не належать). У межах кодифікації законодавства про нотаріат концептуального вирішення також потребують, на нашу думку, такі основні питання:

– *установче визначення цілей, завдань та функцій нотаріату як конституційно-правового інституту з утвердження та забезпечення прав людини, конституційного правопорядку щодо охорони та захисту прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб у сфері цивільного обороту (у контексті диференціації як суміжного правового інституту);*

– *інституалізація українського нотаріату за принципами системи латинського нотаріату. Це передбачає: децентралізацію владних повноважень у сфері нотаріату (кореспондує реформі децентралізації державної влади в Україні); розширення функцій професійного самоврядування (зокрема, завдяки передачі невластивих державі функцій управління у цій сфері); трансформацію державного сектора нотаріату з метою впровадження моделі єдиного нотаріату, чітке визначення структури нотаріальних органів (з урахуванням особливостей їх статусу);*

– *вибір законодавчої моделі нотаріального процесу, насамперед з урахуванням його структури та рівня процедурного забезпечення охорони прав (відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 92 Конституції України);*

– *впровадження моделі “нотаріального сервісу”, що має розглядатись як відповідний комплекс послуг: нотаріальних, реєстраційних, консультативних та інших (зокрема, у контексті можливого впровадження механізмів забезпечення державою доступу соціально вразливих категорій громадян до нотаріальних послуг в умовах єдиного нотаріату);*

– *перспектив впровадження моделі “електронного нотаріату” в контексті загальнодержавної програми діджиталізації (цифровізації) України (широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, інструментів дистанційної авторизації клієнтів, створення електронного реєстру вчинення нотаріальних дій, електронного державного нотаріального архіву, оптимізація доступу й обміну даними інших державних баз даних) і національної стратегії кібербезпеки.*

При цьому інтеграційні амбіції, як вважаємо, повинні мати на меті не так факт приєднання до міжнародної фахової спільноти (як показник досягнення певних стандартів українського нотаріату), як формат розвитку цього інституту з погляду динаміки руху та потреб цивільного обороту, його професійного забезпечення “без кордонів” на основі розумного балансу міжнародного партнерства та консолідації зусиль професійної спільноти і державних інституцій у політичному векторі по-

⁶⁵ В Марченко, ‘Нотаріат у фокусі реформ’ (Юридична Газета, 29.08.2017) <<https://yur-gazeta.com/interview/notariat-u-fokusi-reform.html>> (дата звернення: 01.09.2020).

силення суб'єктності Української держави та створення умов для надання громадянам як найбільш ефективної охорони їхніх прав і законних інтересів, зокрема й на засадах гарантування безпеки та захисту інформації. Такий контекст пріоритетів окреслюють у межах професійних форумів європейські нотаріальні палати, оцінюючи перспективи електронної взаємодії між державами Європейського Союзу та їхніми інститутами⁶⁶.

Висновки. Отже, синергія концептуальних ідей наукової думки стосовно галузевої інституціоналізації нотаріату в системі права та перспективних концептів самоврядної нотаріальної громадськості щодо підвищення їхньої інституційної спроможності та якості нотаріальної практики, сконцентровані у політичній волі законодавця, – шлях до цивілізаційного розвитку українського нотаріату.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Bondar I, *Osobysti nemainovi pravovidnosyny: notariat sud, vykonavche provadzhennia* (Alerta 2019) (in Ukrainian).
2. Cherevatenko I, *Notarialne provadzhennia shchodo posvidchennia bezspirnykh prav* (Pravo 2017) (in Ukrainian).
3. Diakovych M, *Notarialne pravo Ukrainy* (Alerta 2009) (in Ukrainian).
4. Dolynska M, *Notarialnyi protses: pidruchnyk* (Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav 2019) (in Ukrainian).
5. Fursa S ta Fursa Ye, *Notariat v Ukraini: teoriia i praktyka* (ASK 2001) (in Ukrainian).
6. Fursa S ta Fursa Ye, *Notariat v Ukraini: zahalna chastyna* (Venturi 1999) 207 (in Ukrainian).
7. Fursa S, *Notarialnyi protses: teoretychni osnovy* (Istyna 2002) (in Ukrainian).
8. Fursa Ye ta Koziar-Skok L, *Okremi pytannia spadkuvannia z inozemnym elementom: konsul, notarius, sud* (Alerta 2017) (in Ukrainian).
9. Karmaza O, *Kontseptsii okhorony ta zakhystu zhytlovykh prav v Ukraini: materialnyi ta protsesualnyi aspekty* (Myronivska drukarnia 2013) (in Ukrainian).
10. Komarov V ta Barankova V, *Notariat i notarial'nyj process* (Konsum 1999) (in Russian).
11. Komarov V ta Barankova V, *Notariat v Ukraini* (Pravo 2011) (in Ukrainian).
12. Radziievska L ta S Pasichnyk, *Notariat v Ukraini* (2-he vyd, Yurinkom Inter 2000) (in Ukrainian).

Edited books

13. Fursa S (red), *Notariat Ukrainy, t 1: Orhanizatsiia notariatu* (Alerta 2015) (in Ukrainian).
14. Fursa S (red), *Teoriia notarialnoho protsesu* (Alerta 2012) (in Ukrainian).

⁶⁶ 'Международные нотариусы предлагают объединить усилия' (Закон і Бізнес, 10.02.2019) <https://zib.com.ua/ru/137589-mezhdunarodnie_notariusi_predlagayut_obedinit_usiliya.html> (дата звернення: 01.09.2020).

Journal articles

15. Bondarieva M, 'Mediatyvnyi aspekt u notarialnii diialnosti z oformlennia spadkovykh prav' (2019) 1 *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo* 4–7 (in Ukrainian).
16. Bysaha Yu, 'Istoryko-pravovi aspekty vynyknennia suchasnoho notariatu Ukrainy' [2015] 1 (30) *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu: Pravo* 17–20 (in Ukrainian).
17. Komarov V, 'Ukrainskyi notariat: perspektyvy rozvytku' (2012) 5 *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy* 153–61 (in Ukrainian).
18. Komarov V ta Barankova V, 'Problemy latynskoho notariatu: ukrainskyi dosvid normoutvorennia' [2007] 1 (48) *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy* 129–141 (in Ukrainian).
19. Maidanyk R, 'Notariat v Ukraini: pravova pryroda, mistse v systemi prava' (2010) 9 *Yurydychna Ukraina* 65–70 (in Ukrainian).
20. Nelin O, 'Notarialna doktryna Ukrainy: teoretychnyi syntez' [2017] 1 (102) *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav* 130–8 (in Ukrainian).
21. Nelin O, 'Realii suchasnoho notariatu na shliakhu do staloho reformuvannia okremoho instytutu zakhystu prav i zakonnykh interesiv fizychnykh ta yurydychnykh osib' [2016] 7 (8) *Yurydychna Ukraina* 46–50 (in Ukrainian).
22. Yefimenko L, 'Teoretyko-metodolohichni zasady notariatu Ukrainy' [2014] 9 (155) *Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy* 34 (in Ukrainian).

Conference papers

23. Borysova E, 'Notaryat y sud: obshchee y osobennoe' v Fursa S (red), *Notariat, advokatura, sud, vykonavche provadzhennia: aktualni problemy: materialy 2-i mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Kyiv natsional univ. imeni Tarasa Shevchenka 2016) (in Ukrainian).
24. Fursa S ta Fursa Ye, 'Stratehiia reformuvannia tsyvilnoho sudochynstva' v Shcherbaniuk O (red), *Suchasni vyklyky ta aktualni problemy sudovoi reformy v Ukraini: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (Chernivetskyi nats un-t 2019) (in Ukrainian).

Theses

25. Fursa Ye, 'Spadkovi pravovidnosyny u notarialnii ta sudovii praktytsi' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2004) (in Ukrainian).
26. Kryshchuk O, 'Mizhnarodno-pravove rehuliuвання notarialnoi diialnosti' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2012) (in Ukrainian).

Newspaper articles

27. 'Mezhdunarodnye notariusy predlagajut ob»edinit' usilija' (*Zakon i Biznes*, 10.02.2019) <https://zib.com.ua/ru/137589-mezhdunarodnie_notariusi_predlagajut_obedinit_usiliya.html> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
28. 'Pryiniato antyreiderskyi Zakon' (2016) 10 *Visnyk MSFZ* <https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001032> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
29. 'Ukraina stala povnopravnym chlenom Mizhnarodnoho Soiuzu Notariatu' (*Pravovyi tyzhen*, 15.10.2013) <<http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123179>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
30. Chyzhmar K, 'Nazriv chas onovity y dopovnyty stratehichni shliakhy rozvytku suchasnoho ukrainskoho notariatu' (*Iurydychna Hazeta*, 04.09.2014) <<https://yur-gazeta.com/interview/nazriv-chas-onoviti-y-dopovniti-strategichni-shlyahi-rozvitku-suchasnogo-ukrayinskogo-notariatu.html>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).

31. Dobrolozha V ta Dobrolozha H, 'Chy harantuie Zakon № 1709 sproshchennia protsedury oformlennia spadshchyny u silskii mistsevosti: Pohliad raionnoho notaria' (*Iurydychnyi radnyk*, Serpen 2015) <<http://yurradnik.com.ua/stati/chi-garantuye-zakon-1709-sproshhennya-protseduri-oformlennya-spadshhini-u-silskiy-mistsevosti-z-1-sichnya-2016-roku-poglyad-rayonnogo-notarya>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
32. Fursa S, 'Razvernutyj analiz proekta Zakona (pravovoj analiz zakonoproekta o notariate: obshhie koncepcii zakonoproekta i predlagaemye izmeneniya)' (*Juridichna praktika*, 10.06.2003) <<https://pravo.ua/articles/razvernutyj-analiz-proekta-zakona-o-notarialnoj-deyatelnosti>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
33. Marchenko V, 'Notariat u fokusi reform' (*Iurydychna Hazeta*, 29.08.2017) <<https://jur-gazeta.com/interview/notariat-u-fokusi-reform.html>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).

Websites

34. 'Ministerstvo yustyttsii uspishno zavershylo reformu v sferi reiestratsii biznesu ta nerukhomosti, – Natalia Sevostianova' (*Ministerstvo yustyttsii Ukrainy*, 05.05.2016) <<https://minjust.gov.ua/news/ministry/ministerstvo-yustyttsii-uspishno-zavershylo-reformu-v-sferi-reiestratsii-biznesu-ta-nerukhomosti---nataliya-sevostyanova-22661>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
35. 'Notariusy zaproponuvaly svoiu Kontseptsiiu reformuvannia ukrainskoho notariatu' (*Notarialna palata Ukrainy*, 15.06.2017) <http://npu.in.ua/novini/press_reliz_140617#> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
36. 'NPU v MSLN' (*Notarialna palata Ukrainy*, 01.10.2016) <http://npu.in.ua/pro-npu/npu_v_msln#> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
37. 'Uchast NPU 19 lystopada 2015 roku u provedenni kruhloho stolu Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy' (*Notarialna palata Ukrainy*, 23.11.2015) <<http://npu.in.ua/novini/uchast-npu-19-listopada-2015-roku-u-provedenni-kruglogo-stolu-komitetu-verkhovnoji-radi-ukrajini#>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
38. 'Zakonoproekt pro notariat ta yoho "pravovy analiz"' (*Ministerstvo yustyttsii Ukrainy*) <https://minjust.gov.ua/m/str_58> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
39. Boiko M, 'Novi zapobizhnyky v protydii reiderstvu v rozuminni antyreiderskoho Zakonu' (*LIHA:ZAKON*, 27.01.2020) <https://biz.ligazakon.net/ua/analytics/192651_nov-zapobzhniki-v-protid-reyderstvu-v-rozumnn-antireyderskogo-zakonu> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
40. Borsai V 'Spadkuvannia maina v silskykh naselenykh punktakh' (*Iurydycheskyi bloh kompanyy Jurimex*, 15.01.2015) <<http://jurblog.com.ua/2015/01/spadkuvannya-mayna-v-silskih-naselenih-punktah>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
41. Kniper R, 'Notariat korysnii derzhavi ta hromadianam' v *Pryntsypy latynskoi notarialnoi systemy ta tsyfrovi tekhnolohii v suchasni notarialni systemi: Mizhnarodna konferentsiia* (*Notarialna palata Ukrainy*, 20.06.2019) <<https://npu.org.ua/news/it-v-notariati-conf>> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).
42. Marchenko V, '5 naivazhlyvishykh zmin, neobkhidnykh notariatu Ukrainy' (*LIHA ZAKON*, 30.08.2019) <https://jurliga.ligazakon.net/experts/252/899_5-nayvazhlyvshikh-zmn-neobkhidnykh-notaratu-ukrani> (accessed: 01.09.2020) (in Ukrainian).

THE CONCEPT OF NOTARY DEVELOPMENT IN UKRAINE

ABSTRACT. The dynamic nature of updating Ukrainian national legislation, which has long been in a state of turbulence due to reforms, requires its comprehensive analysis, in particular in terms of conceptualizing the legislative model of the institution of notaries in accordance with its legal nature, functions and tasks. This issue has become relevant in the light of recent constitutional changes related to the justice system reform and allied legal institutions, including the notaries, as the analysis of policy documents does not give a clear idea of the role, place and prospects of notaries in this system.

The purpose of the article is to throw light upon the general approaches to substantiating the concept of the development of the notaries of Ukraine in terms of visions of legal reforms carried out in the state and in the context of the formation of the domestic scientific notaries theory at the doctrinal level.

The legislative provision of the institution of notaries of Ukraine is analyzed, in particular in the context of the action plans and policy documents on judicial and legal reform adopted at the national level. At the same time, the process of development of the notaries theory is covered, which, due to the fundamental nature of scientific research, theoretical conceptualization and knowledge systematization, acquires features of branch differentiation in the legal system, while performing a prognostic function of identifying trends and substantiating practically weighted approaches to the development of the institution of notaries and legislation in this sphere.

Further development of the Ukrainian notaries needs conceptualizing its legislative provision. The expediency of drafting a notarial code based on the principle of complex branch subject codification is substantiated. Within the framework of this code the following main issues should be conceptually resolved: constitutive definition of objectives, tasks and functions of the notaries as a constitutional and legal institution (allied with the objectives of the justice system); institutionalization of the notaries of Ukraine in accordance with the principles of the Latin notarial system (the decentralization of power in the notarial field; the expansion of professional self-government functions; the transformation of the public sector of notaries in order to implement the model of the single notaries; the definition of the system of notarial bodies); choice of the legislative model of the notarial process (taking into account its structure and the level of procedural safeguarding the protection of rights in accordance with paragraph 1 of article 92(1) of the constitution of Ukraine); introduction of the “notarial service” model (in particular, for considerations of differentiation of services for the introduction of mechanisms for the state to provide access to notarial protection within the single notaries for socially vulnerable categories of citizens); prospects for the implementation of the “electronic notary” model (in the context of the national program of digitalization of Ukraine and the national cybersecurity strategy). It is emphasized on the importance of qualified scientific provision of the legislative process for the development of the draft code.

KEYWORDS: notaries; notarial activity; notarial process; institution of notaries; notarial code; protection of rights and legitimate interests.